A.V.E.SOCIETYS
DEGLOOR COLLEGEDEGLOOR
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE
B.A. THIRD YEAR

प्रा.डॉ. लक्षटे रत्नाकर बाबुराव
विभाग प्रमुख व सहयोगी प्राध्यापक
पदवी व पद्व्युत्तर राज्यशास्त्र विभागप्रमुख
देगलूर महाविद्यालय देगलूर
ता.देगलूर जि.नांदेड ४३१७१७
इमेल : ratnakarlakshete1@gmail.com
Mobile No.: 9423439276

बी.ए.तृतीय वर्ष
राजकीय विचारप्रणाली

उदारमतवाद

- प्रास्ताविक
- उदारमतवाद एक आंदोलन ,जीवनाची धारणा आहे.
- उदारमतवाद स्वातंत्र्य ,संपत्ती व जीविताच्या या नैसर्गिक हक्काचे समर्थन करतो
- जॉन लॉक हा उदारमतवादाचा जनक आहे
- टी.एच. ग्रीन हा आधुनिक उदारमतवादाचा समर्थक आहे
- उदारमतवाद राज्य,शासन ,समाज व ईतर संस्थेला व्यक्तीच्या कल्याणाचे साधन मानतो
- व्यक्ती नैसर्गिक दृष्टया स्वतंत्र असून स्वातंत्र्य हा त्याचा जन्म सिद्ध अधिकार आहे.

उदारमतवादाचा अर्थ व व्याख्या

- उदारमतवादाला इंग्रजीमध्ये LIBERALISM म्हणतात
- लॅटीन भाषेतील लिबर LIBER या शब्दापासून LIBERALISM ची उत्पत्ती
- लिबर या शब्दाचा अर्थ स्वातंत्र्य असा आहे
- जो व्यक्ती स्वातंत्र्याचे समर्थन करतो त्याला लिबरल हे विशेषण जोडले जाते
- लिबरल चा अर्थ –उदार,शालीन,सुसंस्कृत असाही होतो

उदारमतवादाच्या व्याख्या

- लास्की च्या मते –उदारमतवादाचा सरळ संबंध स्वातंत्र्याशी आहे यामध्ये काहीही शंका नाही
- राज्यशास्त्र शब्दकोश (राजेंद्र व्होरा व सुहास पळशीकर)
- व्यक्ती स्वातंत्र्यास सर्वोच्च मूल्य मानणारी व व्यक्तीस जास्तीत जास्त स्वातंत्र्य मिळेल अशा रीतीने समाजचे संघटन करणे हे मुलभूत ध्येय मानंरी विचारप्रणाली म्हणजे उदारमतवाद होय
- एन्साईक्लोपीडीया ब्रिटेनिका
- स्वातंत्र्य ,समता ,मानवता ,बंधुता व बेद्भाव रहित लोकशाही मूल्यांनी युक्त असलेला विचार प्रवाह म्हणजे उदारमतवाद होय
- मराठी शब्दकोशा नुसार
- समाजातील सर्व व्यक्तीना स्वातंत्र्याचा हक्क मिळाला पाहिजे व त्याकरिता राज्य सार्वजनिक संस्था यांचे धोरण किंवा व्यवहार व्यक्ती स्वातंत्र्याच्या हक्काला बाधा येणार नाही असे असले पाहिजे .त्यासच उदारमतवाद असे म्हणतात

उदारमतवादाचा उदय व विकास

- इंग्लंडमधील अनुदारवादाला विरोध करण्यातून उदय झाला
- सामंतशाही,राजेशाही व पोपशाहीला विरोध करण्यातून उदय झाला
- १७ व्या शतकातील वैज्ञानिक पद्धतीच्या
- इंग्लंडमधील १६८८ ची रक्त विहीन क्रांती
- १८ व्या शतकातील बौद्धिक क्रांती
- १७७६ ची अमेरिकन स्वातंत्र्याची घोषणा
- १७८९ ची फ्रेंच राज्यक्रांती
- औद्योगिक क्रांती
- वरील घटना उदारमतवादाचा उदय व विकास करण्यासाठी कारणीभूत आहेत

उदारमतवादाचे समर्थक

विचारवंताचे नाव	राष्ट्र
वॉल्तेयर,रुसो ,दीद्रो,मॉनटेस्क्यू-	फ्रान्स
जॉन लॉक, टी.एच.ग्रीन ,ह्यूम,अडम स्मिथ-	इंग्लंड
गटे,लैसिंग व कांट-	जर्मनी
बिको ,बैकरीयानी- जेफर्सन फ्रकलिन, थामस पेन	इटली अमेरिका

उदारमतवाद विचारसरणीचे ध्येय

- व्यक्ती स्वातंत्र्यासाठी
- धर्म सुधारणेसाठी
- निरंकुश सत्तेला विरोध करणे
- व्यक्तीवरील अन्याय दूर करणे
- संविधानात्मक निर्मितीसाठी
- लोकशाही व कल्याणकारी राज्याच्या संरक्षणासाठी

उदारमतवादाची तत्वे

- व्यक्ती स्वातंत्र्य
- बुद्धीवादावर विश्वास
- रूढी परंपरेला विरोध
- व्यक्ती सध्या ,राज्य साधन आहे
- समाज व राज्य कृत्रिम संस्था
- नैसर्गिक अधिकारावर विश्वास
- कायद्याच्या शासनाचे समर्थन
- धर्मनिरपेक्ष राज्याचा स्वीकार
- लोकशाही शासन पद्धतीचा स्वीकार
- विश्वशांती व विश्वबधुत्वाचा स्वीकार

उदारमतवादाचे प्रकार

- पारंपारीक उदारमतवाद
- आधुनिक उदारमतवाद
- पारंपारीक उदारमतवाद तत्वे

- नागरी स्वातंत्र्य
- संपत्तीचे स्वातंत्र्य
- व्यक्तिगत स्वातंत्र्य
- सामाजिक स्वातंत्र्य
- आर्थिक स्वातंत्र्य
- कौटुंबिक स्वातंत्र्य
- राष्ट्रीय स्वातंत्र्य
- आंतरराष्ट्रीय स्वातंत्र्य
- राजकीय स्वातंत्र्य

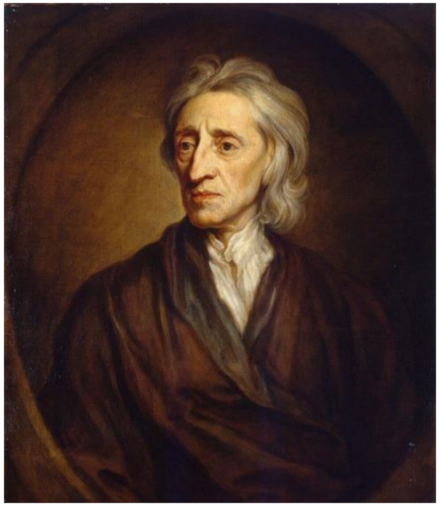

जॉन लॉक

आधुनिक उदारमतवाद तत्वे

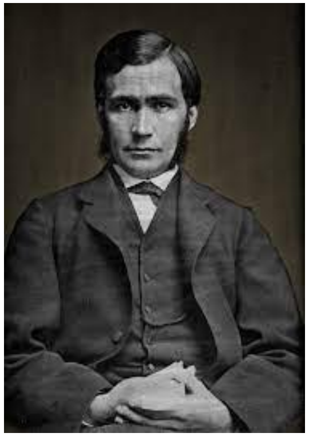

- स्वातंत्र्य व समतेवर विश्वास
- हस्तक्षेपाच्या धोरणावर विश्वास
- राज्यच्या कार्यक्षेत्रात वाढ
- कल्याणकारी राज्याचा स्वीकार
- औपचारिक व तात्विक स्वातंत्र्याचा स्वीकार टी.एच.ग्रीन
- नियंत्रित अर्थ व्यवस्थेचा स्वीकार
- सुधारणा व शांतीद्वारे परिवर्तन
- व्यक्ती साध्य ,राज्य साधन
- लोकशाहीचा स्वीकार
- भौतिक सुखाना प्राध्यान्य टी.एच.ग्रीन

पारंपारीक उदारमतवाद व आधुनिक उदारमतवाद फरक

पारंपारीक उदारमतवाद	आधुनिक उदारमतवाद
राज्याच्या अहस्तक्षेपाच्या सिद्धांताचे समर्थन	राज्याच्या हस्तक्षेपाच्या सिद्धांताचे समर्थन
मर्यादित स्वरूपाचा	व्यापक स्वरूपाचा
राज्याचे कार्यक्षेत्र संकुचित असावे	राज्याच्या कार्यक्षेत्रात वृद्धी व्हावी
नैतिकतेवर भर	नैतिकते सोबत भौतिक सुखाना प्राधान्य
सामाजिक परिवर्तनासाठी क्रांती आवश्यक	सामाजिक परिवर्तनासाठी शांतता आवश्यक
बाजारी अर्थव्यवस्थेचा स्वीकार	मिश्र व नियंत्रित अर्थव्यवस्थेचा स्वीकार
लोकशाहीचे समर्थन	लोकशाही सोबत कल्याणकारी राज्याचे समर्थन
औपचारीक स्वातंत्र्यावर भर	औपचारीक व तात्विक स्वातंत्र्यावर भर

उदारमतवादाचे दोष/टीका

- पारंपारीक उदारमतवादामुळे भांडवलशाही प्रबळ बनते
- व्यक्ती आपल्या मर्जीनुसार राहू शकतो .यामुळे सामाजिक हिताला अडथळा निर्माण होतो
- स्वातंत्र्यासंबंधीचा नकारात्मक दृष्टीकोन
- एडमंड बर्क ने केलेली टीका
- १) उदारमतवादाने ईतिहास व रूढी परंपरेला महत्व दिले नाही
- २) राज्याने नैसर्गिक हक्कांना संपूर्ण मान्यता देऊ नये
- ३) सामाजिक परिवर्तनासाठी क्रांती आवश्यक नाही
- व्यक्तीच्या बुद्धीला आवश्यकतेपेक्षा महत्व दिले .
- राज्याला कृत्रिम संस्था मानतात
- आदर्शवादी व फसिस्ट वाद्यांच्या मते -उदारमतवादात व्यक्तीला दिलेले अनिर्बंध स्वातंत्र्य चुकीचे आहे
- मार्क्सवादीच्या मते -उदारमतवाद भांडवलशाही वर्गाच्या हितासाठी पोषक आहे

उदारमतवादाचे महत्व

- स्वातंत्र्य ,समता व लोकशाहीचे समर्थन
- धर्मनिरपेक्षतेचा स्वीकार
- मुक्त व्यापारावर भर
- लोकशाही ,समाजवाद व कल्याणकारी राज्याचा स्वीकार
- औद्योगिक विकासाला प्रोत्साहन
- आंतरराष्ट्रीय राजकारणात शांतता व सहकार्याचे समर्थन
- सार्वजनिक प्रौढ मताधिकार व संसदीय संस्थाना बळ